

MARCIN KASPRZYCKI

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Krakowie

ORCID: 0000-0002-0942-9845

ZWALCZANIE SPEKULACJI W WOJEWÓDZ- TWIE KRAKOWSKIM W OKRESIE STANU WOJENNEGO I ZWIĄZANA Z TYM POLITYKA REPRESYJNA (Z UWZGLĘDNIENIEM DANYCH STATYSTYCZNYCH)¹

UWAGI WSTĘPNE

Latem 1981 r. nastąpiło załamanie polskiej gospodarki, która od roku 1979 znajdowała się w poważnym kryzysie². W kraju miał miejsce znaczny niedobór towarów, co sprawiło, że ludzie zaczęli kupować wszystko, co pojawiało się w sklepach, często w ilościach przewyższających ich faktyczne potrzeby³. Równolegle działał czarny rynek, którego częścią była spekulacja, rozumiana w sensie ekonomicznym jako „transakcja kupna-sprzedaży towarów, papierów wartościowych, pieniędzy, a nawet nieruchomości w celu dalszych ich odsprzedaży z zyskiem przez osoby do tego nieuprawnione”, czyli stworzenie w obrocie towarowym pośredniego ogniwa, nastawionego wyłącznie na osiągnięcie zysków⁴.

W tym czasie, w warunkach załamania gospodarczego oraz znaczącego zachwiania równowagi rynkowej i inflacji, władze podjęły skoordynowane działania antyspekulacyj-

---

¹ Artykuł stanowi zmodyfikowaną wersję referatu pt. „Działalność Wojewódzkiej Komisji do Walki ze Spekulacją w Krakowie w okresie stanu wojennego”, wygłoszonego podczas konferencji naukowej „Wymiar sprawiedliwości w stanie wojennym i jego ofiary” (Kraków, 15–16 VI 2023 r.). Stanowił on uzupełnienie wystąpienia poświęcone represjom wobec opozycji politycznej, wygłoszonych przez dr hab. Cecylię Kutę („Represje karne wobec działaczy drugiego obiegu wydawniczego w Krakowie w okresie stanu wojennego”, zob. niniejszy numer „Pamięci i Sprawiedliwości”) i dr Monikę Komaniecką-Lyp („Orzecznictwo kolegów do spraw wykroczeń w stanie wojennym na przykładzie Krakowa”).

² Zob. np. D. Grala, *Reformy gospodarcze w PRL (1982–1989). Próba uratowania socjalizmu*, Warszawa 2005, s. 33–125.

³ *Ibidem*, s. 38.

⁴ E. Janiszewska-Talago, *Ustawa o zwalczaniu spekulacji. Komentarz. Orzeczenia Sądu Najwyższego*, Warszawa 1984, s. 4–5.

ne⁵. Gdy nie wystarczyły zastosowane wcześniej mechanizmy ograniczenia niedoborów rynkowych, m.in. poprzez wprowadzenie reglamentacji wybranych towarów za pomocą kartek⁶, rząd kierowany przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego sięgnął po rozwiązania wykorzystywane wcześniej w PRL. 10 sierpnia 1981 r., na podstawie uchwały nr 156, powołał Nadzwyczajną Komisję do Walki ze Spekulacją i jej odpowiedniki terenowe. Następnie, po uchwaleniu 25 września tego roku przez sejm ustawy o zwalczaniu spekulacji, zorganizowano Centralną Komisję do Walki ze Spekulacją (dalej: CKDS) w Warszawie i komisje wojewódzkie⁷. Ich zadaniem było przeciwdziałanie na szeroką skalę przestępczości spekulacyjnej i zapobieganie negatywnym zjawiskom rynkowym. Po wprowadzeniu stanu wojennego hasło zwalczania spekulacji stało się częścią ogłoszonego przez juntę wojskową programu stabilizacji sytuacji politycznej i reform gospodarczych⁸.

ZINSTYTUCJONALIZOWANIE ZWALCZANIA ZJAWISK SPEKULACYJNYCH W KRAKOWIE I WOJEWÓDZTWIE W 1981 R.

Już 5 sierpnia 1981 r. wiceprezydent Krakowa⁹ Tadeusz Salwa wydał decyzję w sprawie utworzenia Wojewódzkiego Zespołu do Walki ze Spekulacją¹⁰. 22 października, na podstawie ustawy o zwalczaniu spekulacji, prezydent miasta Józef Gajewicz powołał Wojewódzką Komisję do Walki ze Spekulacją (dalej: WKDS). Z urzędu jej przewodniczącym został jeden z wiceprezydentów Krakowa (w omawianym okresie był to Eugeniusz Janczarski, funkcję tę pełnił również Tadeusz Salwa¹¹), a stale urzędującym wiceprzewodniczącym został ppłk Zdzisław Chrabąszcz z Komendy Wojewódzkiej MO, w lutym 1982 r. zastąpiony przez mjr. Edwarda Czarnika. W skład WKDS wchodził także m.in.: okręgowy inspektor Państwowej Inspekcji Handlowej (dalej: PIH), dyrektor Okręgowego Oddziału Państwowej Komisji Cen, zastępca dyrektora Okręgowego Zarządu Dochodów Państwa i Kontroli Finansowej (dalej: OZDPiKF),

⁵ *Protokół nr 2 z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR 1 sierpnia 1981 r.* [w:] *PZPR a Solidarność 1980–1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego*, Warszawa 2013, s. 635, 637; J. Kochanowski, *Tylnymi drzwiami. „Czarny rynek” w Polsce 1944–1989*, Warszawa 2015, s. 101–105; K. Niewiński, *Wymiar sprawiedliwości w świetle obrad i postanowień IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR (14–20 lipca 1981 r.)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2011, t. 10, s. 274.

⁶ Na ten temat szerzej zob. A. Zawistowski, *Trzy próby walki z nierównowagą w handlu detalicznym – trzy okresy reglamentacji artykułów pierwszej potrzeby w Polsce Ludowej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2011, nr 3, s. 116–131; *idem*, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017, s. 189–401.

⁷ J. Kochanowski, *Tylnymi drzwiami...*, s. 106, 111–112.

⁸ *Ibidem*, s. 114–115.

⁹ W wyniku reformy administracyjnej z 1975 r. utworzono województwo miejskie krakowskie, w którym terenowym organem administracji państwowej był prezydent miasta. *DzU* 1975, nr 16, poz. 91.

¹⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: AN Kr), 29/2743/1, Powstanie i likwidacja WKDS 1981–1987, Decyzja nr 92/81 prezydenta miasta Krakowa z 5 VIII 1981 r., s. 1–2.

¹¹ AN Kr, 29/2743/3, Protokoły posiedzeń Wojewódzkiej Komisji do Walki ze Spekulacją, I–XII 1982 r., Protokół z posiedzenia WKDS odbytego w KW MO w dn. 17 XII 1982 r., s. 461.

dyrektor Wydziału Handlu i Usług Urzędu Miasta Krakowa (dalej: UMK) oraz zastępca dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego tego urzędu¹².

10 listopada 1981 r. prezydent Krakowa powołał przy dziewięciu urzędach miast i gmin województwa (w Dobczycach, Krzeszowicach, Myślenicach, Niepołomicach, Proszowicach, Skawinie, Słomnikach, Sułkowicach i Wieliczce) terenowe komisje do walki ze spekulacją¹³, a 19 grudnia – cztery dzielnicowe komisje do walki ze spekulacją, dla Nowej Huty, Krowodrzy, Podgórza i Śródmieścia. Komisje te były komórkami wykonawczymi, realizującymi zadania zlecane przez WKDS¹⁴. Kompetencje tej ostatniej (a wcześniej Zespołu) nie odbiegały od zadań komisji centralnej czy komisji w innych województwach¹⁵ i skupiały się na:

- 1) koordynowaniu spraw związanych z ochroną rynku wewnętrznego;
- 2) formułowaniu wniosków z przeprowadzonych kontroli w zakresie jakości produktów żywnościowych, ich cen detalicznych, reglamentacji i sprzedaży wolno-rynkowej;
- 3) dokonywaniu oceny kwalifikacji pracowników kontroli zakładowej oraz administracji targowisk pod względem ich przydatności do wykonywania zawodu;
- 4) wypracowanie skutecznych metod zwalczania spekulacji oraz organizowanie operacji kontrolno-represyjnych mających na celu ujawnienie przestępstw i wykroczeń na szkodę konsumentów;
- 5) dokonywanie ocen funkcjonowania kontroli wewnętrznej w przedsiębiorstwach handlowych;
- 6) przedstawianie wniosków mających na celu poprawę zaopatrzenia rynku województwa¹⁶.

WKDS w Krakowie, podobnie jak komisje w pozostałych województwach, była pierwszoplanową instytucją realizującą na wielu polach walkę ze zjawiskami spekulacyjnymi. Nadzorowała całokształt przedsięwzięć w tej materii, a w ramach tych zadań pełniła rolę inspiratorsko-koordynacyjną w stosunku do pracy innych organów, organizacji i instytucji, w tym: jednostek MO, organów kontroli zawodowej (Okręgowy Inspektorat PIH, OZDPiKE, Okręgowy Urząd Ceł, Izba Skarbowa, Delegatura Najwyższej Izby Kontroli oraz Wydział Handlu i Usług UMK), a także komórek kontroli wewnętrznej takich instytucji, jak Państwowa Inspekcja Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców (dalej: WSS) „Społem” i Wojewódzki Związek Spółdzielni Rolniczych „Samopomoc Chłopska” (dalej: WZSR Sch)¹⁷.

¹² AN Kr, 29/2743/1, Decyzja nr 118/81 prezydenta miasta Krakowa z 22 X 1981 r., s. 9–10.

¹³ Zarządzenie nr 63 prezydenta miasta Krakowa z 10 XI 1981 r. w sprawie utworzenia terenowych komisji do walki ze spekulacją, Dziennik Urzędowy Rady Narodowej Miasta Krakowa, nr 14, Kraków, 31 XII 1981 r., s. 3–4.

¹⁴ Zarządzenie nr 70 prezydenta miasta Krakowa z 19 XII 1981 r. w sprawie utworzenia dzielnicowych komisji do walki ze spekulacją, *ibidem*, s. 6.

¹⁵ Na temat działalności komisji w woj. katowickim zob. B. Tracz, „Powstrzymać elementy spekulacyjne”. *Działalność Wojewódzkiej Komisji do Walki ze Spekulacją w Katowicach (1981–1987)*, „Szkice Archiwalno-Historyczne” 2011, nr 7, s. 123–146.

¹⁶ AN Kr, 29/2743/1, Decyzja nr 92/81 prezydenta miasta Krakowa z 5 VIII 1981 r., s. 2.

¹⁷ AN Kr, 29/2743/13, Informacja dotycząca działalności WKDS na terenie woj. miejskiego krakowskiego w 1982 r., s. 533.

Zagadnieniom tym, z racji swojego usytuowania w strukturze lokalnego aparatu władzy po 13 grudnia 1981 r., dużą uwagę poświęcał również Wojewódzki Komitet Obrony (WKO) w Krakowie – odpowiednik Komitetu Obrony Kraju¹⁸ na szczeblu wojewódzkim. Pracą tych struktur kierowali wojewodowie (w Krakowie, Warszawie i Łodzi prezydenci miast stopnia wojewódzkiego), a ich zastępcami byli szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych i komendanci wojewódzcy MO. W ramach zadań związanych z obronnością WKO otrzymały wiele uprawnień związanych z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym oraz dyscypliną społeczną. W ich pracach uczestniczyli I sekretarze komitetów wojewódzkich PZPR oraz wojewódzcy komisarze wojskowi¹⁹.

W rozpoznawanie różnych nieprawidłowości w funkcjonowaniu gospodarki oraz instytucji państwowych i gospodarczych za nią odpowiedzialnych zaangażowane były również rozmieszczone w Krakowie i województwie terenowe grupy operacyjne (TGO) i miejskie grupy operacyjne (MGO, określane także jako miejskie terenowe grupy operacyjne). Powołano je jesienią 1981 r., w ostatniej fazie przygotowań do wprowadzenia stanu wojennego. Zgodnie z uchwałą Rady Ministrów PRL nr 220/81, podjętą 23 października 1981 r., ich zadaniem było m.in. „udzielanie pomocy terenowym organom administracji państwowej w realizacji zadań gospodarczych, społecznych oraz obronnych”, pomoc w usprawnianiu systemu zaopatrzenia, „przeciwdziałanie zjawiskom marnotrawstwa i niegospodarności”, a także wsparcie lokalnych władz „w zwalczaniu zjawisk spekulacyjnych” i „w zakresie utrzymywania ładu i porządku publicznego”²⁰. W praktyce grupy te (podobnie jak zorganizowane w listopadzie 1981 r. wojskowe grupy operacyjno-kontrolne w najważniejszych zakładach i instytucjach²¹) prowadziły rozpoznanie sił opozycyjnych (Solidarności rolniczej i pracowniczej, KPN), ich wpływów w nadzorowanym środowisku oraz stanu organizacyjnego PZPR. Raport z działalności TGO w gminach był miazdzący dla lokalnych władz administracyjnych, gospodarczych i partyjnych. Wiele wniosków dotyczyło również walki ze spekulacją²². Po 13 grudnia dowódcy grup zostali przemianowani na ich komisarze wojskowych. W omawianym województwie istniało 14 TGO, które działały w 36 gminach, a także cztery MGO, rozlokowane w poszczególnych dzielnicach

¹⁸ KOK był organem państwowym, który odpowiadał za przygotowanie państwa i obywateli na wypadek wojny. A. Paczkowski, *Komitet Obrony Kraju w latach 1959–1991*, „Zeszyty Historyczne” 2008, z. 166, s. 58–65.

¹⁹ Szerzej zob. R. Jaśko, *Rola Wojewódzkiego Komitetu Obrony w zarządzaniu województwem toruńskim w okresie stanu wojennego* [w:] *Stan wojenny. Fakty, hipotezy, interpretacje. Zbiór studiów*, red. A. Czwoniek, W. Polak, Toruń 2008, s. 129–150; M. Kietliński, *Działalność polityczna Wojewódzkiego Komitetu Obrony w Białymstoku w latach 1976–1989* [w:] *Organy zarządzania kryzysowego i sztaby do walki z opozycją. Działalność wojewódzkich komitetów obrony w latach 1975–1989 i ich dokumentacja*, red. D.A. Rymar, M. Kietliński, Warszawa – Białystok – Gorzów Wielkopolski 2017, s. 94–109.

²⁰ L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju (MON – PZPR – MSW)*, Warszawa 2011, s. 423; M. Kasprzycki, *Wojskowe grupy operacyjne i komisarze wojskowi w województwie nowosądeckim przed i po 13 grudnia 1981 r.*, „Rocznik Sądecki” 2022, t. 50, s. 107.

²¹ L. Kowalski, *Komitet Obrony Kraju...*, s. 423.

²² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 2277/4, cz. I, Sprawozdania z działalności TGO w 1981 r., Sprawozdanie Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Krakowie z realizacji zadań przez terenowe grupy operacyjne działające na obszarze województwa miejskiego krakowskiego za okres od 26 X do 20 XI 1981 r., k. 113–136 (pdf).

Krakowa²³. W stanie wojennym grupy nadal zwracały dużą uwagę na zjawiska spekulacji czy marnotrawstwa, ale zakres ich działania był szerszy i obejmował m.in. niedopuszczanie do strajków, „opanowanie nastrojów antypaństwowych”, wsparcie lokalnych organów administracji i władz partyjnych oraz „podejmowanie spektakularnych przedsięwzięć i zadań utrwalających zaufanie do władz i wojska”²⁴.

PRZEPISY PRAWA WYKORZYSTYWANE DO ZWALCZANIA SPEKULACJI

Przed 25 września 1981 r. podstawowym narzędziem prawnym wykorzystywanym do zwalczania przestępstw bądź wykroczeń uznanych za spekulacyjne były przepisy kodeksu karnego (dalej: kk) z 1969 r.²⁵ i kodeksu wykroczeń (dalej: kw) z roku 1971²⁶. Ustawa z 25 września 1981 r.²⁷, która zapoczątkowała nową odsłonę walki z omawianym zjawiskiem, była pomyślana jako rozwiązanie przejściowe (miała obowiązywać do końca następnego roku), jednak 9 października 1982 r. została znowelizowana²⁸. Jak zauważyła Oktawia Górniok, nowelizacja zmierzała w kierunku „rozszerzenia zasięgu penalizacji w sferze obrotu towarowego”, zaostrzenia kar dodatkowych i skrócenia postępowania we wszystkich sprawach antyspekulacyjnych, dopuszczała bowiem możliwość stosowania trybu przyspieszonego zarówno wobec przestępstw, jak i wykroczeń²⁹.

²³ AIPN, 1447/6, Meldunki i sprawozdania TGO 1982 r., Wykaz komisarzy wojskowych i grup wojskowych WOW, marzec 1982 r., k. 48–51 (pdf).

²⁴ AIPN, 2277/21, Sprawozdania z działalności wojewódzkich pełnomocników KOK i grup operacyjnych na obszarze Warszawskiego Okręgu Wojskowego w 1982 r., Meldunek Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Krakowie z działalności pełnomocników KOK oraz terenowych i miejskich grup operacyjnych w województwie miejskim krakowskim w okresie 13 XII 1981 – 13 VI 1982, k. 208–210 (pdf); Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 210/127, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 11 IV – 31 XII 1983, Sprawozdanie z działalności kontrolnej terenowych i miejskich grup operacyjnych prowadzonej w okresie od 20 IV do 26 IV 1983 r. na terenie woj. miejskiego krakowskiego, Kraków, 30 IV 1983 r. (załącznik do protokołu nr 9/83 z nadzwyczajnego, wyjazdowego posiedzenia WKO w dn. 4 V 1983 r.), s. 122–123, 126–127.

²⁵ Przepisy rozdz. XXX „Przestępstwa gospodarcze”: art. 221–225 (m.in. zbywanie przez osoby w gospodarce uspołecznionej towarów osobie nieuprawnionej w celu odsprzedaży z zyskiem; gromadzenie bez uprawnień handlowych towarów w ilościach niewspółmiernych do potrzeb w celu odsprzedaży z zyskiem; skupowanie bez uprawnienia w celu odsprzedaży z zyskiem towarów w kraju za obce waluty; oszukiwanie podczas sprzedaży towarów lub usług nabywcę co do wagi, ilości). DzU 1969 nr 13 poz. 94.

²⁶ Art. 60: prowadzenie w ramach gospodarki nieuspołecznionej (tj. prywatnej) zarobkowej działalności wytwórczej, przetwórczej, handlowej lub usługowej bez zezwolenia; rozdz. XV: wykroczenia przeciwko interesowi konsumentów: art. 132–137, m.in. ukrywanie przed nabywcą towarów. DzU 1971, nr 12, poz. 114.

²⁷ Ustawa przewidywała kary za obrót towarami reglamentowanymi, wyludzenie kartek, przechwytywanie towarów między producentem lub hurtownią a handlem detalicznym oraz przestępstwa i wykroczenia określone w art. 221–224 kk i art. 132, 133 i 135 kodeksu wykroczeń. Za poważniejsze przestępstwa groziła kara do 5 lat pozbawienia wolności lub/i kara grzywny (nawet powyżej 100 tys. zł). DzU 1981, nr 24, poz. 124. Szerzej na temat ustawy zob. O. Górniok, *Problematyka spekulacji w świetle nowych unormowań prawnych*, „Państwo i Prawo” 1983, z. 13, s. 39–51.

²⁸ DzU 1982, nr 33, poz. 218.

²⁹ O. Górniok, *Problematyka spekulacji...*, s. 40; J. Kochanowski, *Tylnymi drzwiami...*, s. 112.

Już współcześnie zwrócono uwagę na to, że ustawa „nie uchyliła ani nie zmieniła” przepisów kk, kw ani innych obowiązujących przepisów w zakresie przeciwdziałania spekulacji, lecz je uzupełniła i rozbudowała, co mogło stwarzać problemy z jej interpretacją³⁰. Wskazywano m.in., że ustawodawca, zmierzając „do objęcia wszystkich ujemnych zjawisk związanych z rozdziałem towarów i zaopatrzeniem ludności”, przejawiał „dążenie do tworzenia nowych, bardzo rozbudowanych typów przestępstw i wykroczeń oraz kar za nie grożących [...]”³¹. Ponadto ustawa odsyłała do wielu innych przepisów obowiązujących w chwili wejścia jej w życie³².

Analiza danych statystycznych dotyczących wykroczeń, na przykładzie Krakowa i województwa (zob. tab. 1, 2, 4, 5, 6 i 8), pokazuje, że mnogość przepisów miała swoje odbicie w rozbieżnościach w opracowywaniu informacji ilustrujących skalę represji wobec osób, które je popełniły. Departament Społeczno-Administracyjny MSW, któremu podlegały wydziały spraw społeczno-administracyjnych urzędów wojewódzkich i miast stanowiących województwa miejskie, jak Kraków, opracowywał sprawozdania dotyczące orzecznictwa kolegiów ds. wykroczeń w tabelach statystycznych, w których wykazywano tylko przypadki ujęte w kw (art. 60 i rozdz. XV) i ustawie o zwalczaniu spekulacji. W ten sposób poza jego statystyką znalazły się orzeczenia kolegiów wydane na podstawie innych, w tym wymienionych poniżej, dekretów i ustaw. Natomiast w zestawieniach przygotowywanych przez WKDS uwzględniano wszystkie orzeczenia kolegiów w sprawach o wykroczenia, które – bez względu na podstawę prawną – kwalifikowano jako spekulacyjne.

Obok przepisów kw i ustawy o zwalczaniu spekulacji kolegia ds. wykroczeń w Krakowie orzekały m.in. na podstawie:

- 1) Ustawy karnej skarbowej z 26 października 1971 r.³³;
- 2) Dekretu z 2 sierpnia 1951 r. o targach i targowiskach³⁴;
- 3) Ustawy z 27 listopada 1961 r. o bezpieczeństwie i porządku na drogach publicznych³⁵;

³⁰ E. Janiszewska-Talago, *Zagadnienia legislacyjne ustawy o zwalczaniu spekulacji*, „Państwo i Prawo” 1984, z. 5, s. 84.

³¹ *Ibidem*, s. 84 i n. Zob. także O. Górniok, *Inne spojrzenie na ustawę o zwalczaniu spekulacji*, „Państwo i Prawo” 1984, z. 5, s. 90–95. Po latach krytyczną opinię na temat ustawy wyraził również kryminolog J. Jasiński, *Obraz polityki karnej lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych (1980–1991)*, „Archiwum Kryminologii” 1993, t. 29, s. 32–33.

³² Jako przykład E. Janiszewska-Talago (*Zagadnienia legislacyjne...*, s. 86) podała art. 1 ust. 4 nowelizowanej 9 X 1982 r. ustawy o zwalczaniu spekulacji, który mówił o odpowiedzialności karnej za zbywanie towarów bez zezwolenia. Kwestie te regulował Dekret z 29 X 1952 r. o gospodarowaniu artykułami obrotu towarowego i zaopatrzenia. Według autorki, na podstawie tego dekretu do 1984 r. wydano ponad 160 aktów wykonawczych.

³³ DzU 1971, nr 28, poz. 260.

³⁴ Art. 12 ust. 1: kto narusza przepisy dekretu albo zarządzeń i regulaminów wydanych na jego podstawie podlega karze aresztu do 3 miesięcy lub karze grzywny do 4,5 tys. zł. DzU 1951, nr 41, poz. 311.

³⁵ Art. 5 ust. 1: ruchu na drogach nie wolno tamować lub utrudniać; art. 24: kto wbrew przepisom art. 5 tamuje lub utrudnia ruch na drogach, podlega karze grzywny do 4,5 tys. zł. DzU 1961, nr 53, poz. 295. Jako przykład wykroczeń spekulacyjnych karanych na podstawie tych przepisów można wskazać orzeczenia kolegiów z pierwszej połowy 1982 r., które ukarały 28 osób (tzw. cinkciarzy), handlujących obcymi walutami. AIPN Kr, 210/123, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 12 VII – 6 IX 1982 r., Informacja Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych UMK o realizacji zadań ujętych w „Harmonogramie działań na rzecz utrwalenia dyscypliny społecznej oraz porządku publicznego w województwie miejskim krakowskim” w zakresie umacniania dyscypliny społecznej i zwalczania pasywności społecznej [załącznik do protokołu nr 57/82 z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 19 VII 1982 r.], k. 295.

- 4) Ustawy z 25 listopada 1970 r. o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia³⁶;
- 5) Ustawy z 17 czerwca 1966 r. o miarach i narzędziach pomiarowych³⁷;
- 6) Ustawy z 27 listopada 1961 r. o normalizacji³⁸;
- 7) Ustawy z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi³⁹.

WERYFIKACJA KADR

Z punktu widzenia władz niezbędnym warunkiem skutecznego wypełniania zadań w zakresie zwalczania spekulacji była weryfikacja kadr. Dotyczyła ona zarówno osób zatrudnionych w instytucjach kontroli zawodowej (Delegaturze NIK, Okręgowym Inspektoracie PIH, OZDPiKF), jak również kontroli wewnętrznej w instytucjach handlowych i gospodarczych (m.in. WSS „Społem”, Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Handlu Wewnętrznego, WZSR SCh). Kluczową rolę w tym procesie i nadzorze nad nim odegrał WKO, wsparty przez egzekutywę Komitetu Krakowskiego (dalej: KK) PZPR⁴⁰.

Pierwsze wzmianki o weryfikacji pracowników handlu i usług podległych WZSR SCh pojawiły się na posiedzeniu WKO już 23 grudnia 1981 r.⁴¹ 19 lutego 1982 r., na posiedzeniu tego gremium, którego tematem była m.in. ocena działalności instytucji kontrolnych (NIK, PIH, OZDPiKF) dyrektor sekretariatu WKO Maciej Szałański pytał wprost okręgowego inspektora PIH Tadeusza Wachowskiego, „czy jest pewność, że wszyscy pracownicy PIH są uczciwi i nie informują kierowników sklepów o planowanych kontrolach”⁴². Władzom chodziło m.in. o osoby zaangażowane w działalność w Solidarności. Na przykład w OZDPiKF przed 13 grudnia 1981 r. koło związku liczyło 44 osoby. Po ogłoszeniu stanu wojennego przeprowadzono rozmowy weryfikacyjne z 42 z nich, w wyniku

³⁶ Art. 32 ust.1 poz. 7: kto używa do produkcji lub wprowadza do obrotu środki spożywcze, używki lub substancje dodatkowe po upływie terminu ich przydatności – podlega karze grzywny do 5 tys. zł. DzU 1970, nr 29, poz. 245.

³⁷ Art. 16: kto stosuje narzędzia pomiarowe nielegalne, nie legalizowane lub nierzetelne, podlega karze aresztu do 3 m-cy lub karze grzywny do 4,5 tys. zł. DzU 1966, nr 23, poz. 148.

³⁸ Art. 15: kto będąc kierownikiem zakładu pracy bądź osobą odpowiedzialną za działalność produkcyjną lub usługową albo za kontrolę techniczną, nie stosuje w procesie produkcji Polskich Norm i norm branżowych, podlega karze aresztu do 3 m-cy lub karze grzywny do 4,5 tys. zł. DzU 1961, nr 53, poz. 298.

³⁹ Do zwalczania spekulacyjnego handlu wódką wykorzystywano m.in. rozdz. 3 ustawy. DzU 1982, nr 35, poz. 230.

⁴⁰ Wiosną 1982 r. postawą członków partii w instytucjach kontroli zajęła się egzekutywa KK PZPR, która zapoznała się z informacją przygotowaną przez zespół KK i Wydział Organizacyjny KK. AIPN Kr, 29/2382/145, Protokoły posiedzeń KK PZPR 21 IV – 20 V 1982 z załącznikami, Protokół nr 13/82 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w Krakowie w dn. 6 V 1982 r., s. 63–65; *ibidem*, Ocena działalności członków partii w instytucjach kontroli, określenie ich zadań w dziedzinie skutecznego eliminowania marnotrawstwa, spekulacji, nadużyć i niedbalstwa, Kraków, 18 III 1982 r. [załącznik do protokołu nr 13/82 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w Krakowie w dn. 6 V 1982 r.], s. 67–82.

⁴¹ AIPN Kr, 210/120, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 13 XII 1981 – 1 III 1982, Protokół z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 23 XII 1981 r. (godz. 11), k. 58.

⁴² AIPN Kr, 210/121, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 19 II – 24 IV 1983, Protokół nr 26/82 z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 19 II 1982 r., k. 12.

których 41 złożyło pisemną deklarację o wystąpieniu z Solidarności, a jedna otrzymała wypowiedzenie⁴³. Na posiedzeniu WKO 26 marca 1982 r. jego przewodniczący, a zarazem prezydent Krakowa – Gajewicz, stwierdził: „Chodzi o to, aby organy kontroli realizowały swoje zadania zgodnie z rygorami wprowadzonego stanu wojennego, aby uwiarygodniły władzę, demaskowały kombinatorów, oszustów, nieuczciwych dorobkiewiczów”⁴⁴. W WZSR SCh negatywnie zweryfikowano ponad 200 pracowników, w WSS „Społem” 89 osób ukarano ostrzeżeniem, 50 – karami upomnienia, 12 – naganą, 62 – karami finansowymi, 19 – regulaminowymi karami grzywny, 6 odwołano z zajmowanych stanowisk, rozwiązano także umowy z 4 agentami prowadzącymi sklepy agencyjne⁴⁵.

W maju 1982 r. postawą członków partii w instytucjach kontroli zajęła się egzekutywa KK, która zapoznała się z informacją przygotowaną przez specjalny zespół i Wydział Organizacyjny komitetu. Prezes Wydziału Naczelnego Sądu Administracyjnego w Krakowie Jan Błat zwracał uwagę na ścisłą współpracę organów kontrolnych, sądów i milicji. Uważał, że wyroki były zbyt łagodne w stosunku do przestępstw (spekulacji i łapownictwa), w czym wtórował mu członek egzekutywy KK Julian Martyka⁴⁶.

Jesienią 1982 r. na posiedzeniu WKO przedstawiono informację o weryfikacji kadry kierowniczej WSS „Społem”, Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Handlu Wewnętrznego i WZSR SCh. Wynikało z niej, że na blisko 46 tys. zatrudnionych, na wnioski WKO, dyrekcje wspomnianych organizacji dokonały weryfikacji ok. 8,5 tys. osób, w której wyniku ocenę negatywną otrzymało 225 z nich. Nie był to jeszcze koniec „polowania” na nieuczciwych pracowników, Wydział Handlu i Usług UMK zobowiązał bowiem kierownictwo sprawdzanych instytucji do „nasilenia kontroli wewnętrznej w zakresie dyscypliny i spekulacji”⁴⁷.

DZIAŁANIA ANTYSPEKULACYJNE PO 13 GRUDNIA 1981 R.

Dekret o stanie wojennym w art. 51, pkt 6 stanowił, że za naruszenie zasad regulaminacji zaopatrzenia grozi kara aresztu do 3 miesięcy i kara grzywny do 5 tys. zł⁴⁸. Z kolei

⁴³ AIPN Kr, 210/121, Informacja o działalności OZDPiKF w Krakowie, k. 39.

⁴⁴ AIPN Kr, 210/121, Protokół nr 36/82 z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 26 III 1982 r., k. 265.

⁴⁵ AN Kr, 29/2743/23, Materiały pokontrolne – sprawozdania, oceny, informacje 1981–1982, Informacja uzupełniająca dane o wynikach prac na odcinku zwalczania spekulacji i marnotrawstwa w jednostkach organizacyjnych WZSR „SCh” w Krakowie w okresie od sierpnia do grudnia 1981 r., s. 366–367.

⁴⁶ AIPN Kr, 29/2382/145, Protokoły posiedzeń KK PZPR 21 IV – 20 V 1982 z załącznikami, Protokół nr 13/82 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w Krakowie w dn. 6 V 1982 r., s. 63–65; *ibidem*, Ocena działalności członków partii w instytucjach kontroli, określenie ich zadań w dziedzinie skutecznego eliminowania marnotrawstwa, spekulacji, nadużyć i niedbalstwa, Kraków, 18 III 1982 r. [załącznik do protokołu nr 13/82 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w Krakowie w dn. 6 V 1982 r.], s. 67–82.

⁴⁷ AIPN Kr, 210/125, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 29 XI – 31 XII 1982, Informacja WHiU UMK dotycząca weryfikacji pracowników handlu i usług, Kraków, 24 XI 1982 r. [załącznik do protokołu nr 78/82 z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 29 XI 1982 r.], k. 9–10.

⁴⁸ DzU 1981, nr 29, poz. 154. Pisząc o karach finansowych, warto mieć na uwadze przeciętne zarobki z lat 1981–1983. W 1981 r. było to 7689 zł miesięcznie, w 1982 r. – 11 631 zł, a w 1983 r. – 14 475 zł. Zob. <https://www.zus.info.pl/przecietne-wynagrodzenie/> (dostęp: 14 IX 2023).

Dekret z 12 grudnia 1981 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego przewidywał postępowanie doraźne za popełnienie przestępstw spekulacyjnych (art. 221 par. 4 i art. 223 par. 3 kk) oraz postępowanie przyspieszone w sprawach o wykroczenia z art. 12 ust. 1 dekretu z 2 sierpnia 1951 r. o targach i targowiskach⁴⁹.

Zaostrzenie represji wobec osób dopuszczających się przestępstw i wykroczeń spekulacyjnych znalazło się w hierarchii celów władz na drugim miejscu po rozbiciu działalności organizacji uznanych przez komunistów za „wrogie ustrojowi”. Ministerstwo Sprawiedliwości zamierzało zwiększyć dolegliwość kar poprzez orzekanie bezwzględnie pozbawienia wolności „wobec sprawców spekulacji wielką ilością towarów” i osób, które z tego procederu uczyniły sposób zarabkowania, a także uwzględniać w stosowanych sankcjach kary dodatkowe w postaci grzywny⁵⁰.

W pierwszych dniach po wprowadzeniu stanu wojennego odnotowano, że spekulanci zeszli do tzw. podziemia, na co bez wątplenia wpływ miały takie czynniki, jak szok wywołany tą decyzją, obowiązywanie godziny milicyjnej, ograniczenia w transporcie oraz patrolowanie ulic przez wojsko i milicję. Jednym z pierwszych działań MO po 13 grudnia była akcja o kryptonimie „Rynek”, która – jak wyjaśniał komendant wojewódzkiej milicji płk Adam Trzybiński – doprowadziła do wykrycia na zapleczach sklepów i na bazarach dużej ilości towarów, których wartość szacowano na ok. 4,5 mln zł. Zatrzymano osiem osób, aresztowano trzy, nałożono także mandaty karne na sumę ponad 11 tys. zł⁵¹. Z kolei inspektorzy PIH w pierwszych dniach po 13 grudnia przeprowadzili 578 kontroli w sklepach, placówkach gastronomicznych i na placach targowych. Złożyli dziesięć zawiadomień do prokuratury i MO oraz skierowali sześć wniosków do kolegiów. Na przykład w jednym ze sklepów WSS „Społem”, w trakcie dwóch kolejnych kontroli, ujawniono ukrywanie przez sprzedawczynię „atrakcyjnych towarów cukierniczych” o wartości ponad 61 tys. zł. Sprawę skierowano do prokuratury i jednocześnie przeprowadzono rozmowę z prezesem Oddziału WSS „Społem” na temat „celowości dalszego jej zatrudnienia”⁵².

Między 13 grudnia 1981 a 10 stycznia 1982 r. w wyniku akcji antyspekulacyjnych w Krakowie i województwie wszczęto 71 postępowań przygotowawczych, skierowano 112 wniosków do kolegiów, a 119 osób ukarano mandatami karnymi na sumę niemal 60 tys. zł⁵³. Jednak, jak stwierdził Trzybiński, pomimo zmasowanych akcji, dużej liczby zatrzymywanych spekulantów i trwających procesów, nielegalny obrót różnymi towarami wzrastał⁵⁴.

⁴⁹ DzU 1981, nr 29, poz. 157.

⁵⁰ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), 32/113, URM, Centralna Komisja do Walki ze Spekulacją, II Krajowa narada antyspekulacyjna z 20 IV 1982 r., Podstawowe kierunki działania resortu sprawiedliwości w obszarze walki ze spekulacją w 1982 r., s. 206.

⁵¹ AIPN Kr, 210/120, Protokół z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 23 XII 1981 r., k. 61.

⁵² AIPN Kr, 210/121, Informacja z działalności Okręgowego Inspektoratu PIH na terenie miasta Krakowa i województwa od wprowadzenia stanu wojennego, k. 16–18.

⁵³ AN Kr, 29/2743/12, Sprawozdania miesięczne z działalności WKDS w Krakowie za 1981 r., Informacja dotycząca działalności wojewódzkiej, dzielnicowych i terenowych komisji do walki ze spekulacją za okres sierpień–grudzień 1981, s. 189.

⁵⁴ AIPN Kr, 210/120, Protokół nr 07/82 z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 8 I 1982 r., k. 193.

Najważniejszą rolę w codziennych, bezpośrednich działaniach antyspekulacyjnych spełniały MO oraz inspektorzy kontroli zawodowej, przede wszystkim z PIH. W 1982 r. we wszelkiego rodzaju akcjach dominowali milicjanci (12,5 tys. w stosunku do nieco ponad 3,5 tys. inspektorów zawodowych)⁵⁵. Po zawieszeniu stanu wojennego skala zaangażowania MO i instytucji kontroli zawodowej była zbliżona⁵⁶.

Pomimo znaczącego udziału wyspecjalizowanych instytucji i organów w zwalczanie omawianego zjawiska, WKDS uznała, że powinna posiadać własną komórkę kontrolną. 5 października 1982 r. prezydent Krakowa powołał Zespół Kontrolny komisji, liczący 19 osób, głównie inspektorów oddelegowanych z organizacji handlowych. Jego członkowie samodzielnie, regularnie przeprowadzali kontrole placówek handlu detalicznego wszystkich branż, a także magazynów, hurtowni i placów targowych (zob. tab. 4). Włączono w nie „czynnik społeczny” – robotników z krakowskich zakładów pracy. Kierownictwo WKDS było zachwycone efektami pracy zespołu, a jego skuteczność wysoko oceniał również WKO. W okresie od jego powołania do 30 października 1983 r. jego inspektorzy przeprowadzili blisko 3 tys. kontroli. W ich wyniku do MO i prokuratury skierowano 161 spraw celem wszczęcia postępowania przygotowawczego, złożono 379 wniosków do kolegiów oraz 37 zawiadomień do Izby Skarbowej i urzędów finansowych⁵⁷.

W zwalczanie zjawisk spekulacyjnych zaangażowane były również wojskowe grupy operacyjne, które jeszcze przed 13 grudnia 1981 r. zostały zapoznane z istotą mechanizmów związanych ze spekulacją i marnotrawstwem. Było to ważne, gdyż wiedza żołnierzy w tej materii była znikoma. Wspomniane grupy w codziennej pracy na przydzielonym terenie napotykały wiele przypadków spekulacji i korupcji, o których informowały władze wojewódzkie bądź instytucje kontrolne za pośrednictwem Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego. Mogły również obserwować pracę organów kontroli, w tym ich reakcje na zgłaszane przypadki nieprawidłowości. Wnioski z tych obserwacji były zazwyczaj krytyczne. W mniejszym stopniu dotyczyły NIK i PIH, natomiast w dużej części obnażały nieudolność pracy organów kontroli wewnętrznej UMK i instytucji gospodarczych (np. WZSR SCh). Zdaniem wojskowych, wysyłane w teren komisje wykonywały kontrole niewłaściwie bądź niekonsekwentnie⁵⁸.

Na jednym z posiedzeń WKO latem 1982 r. przewodniczący Gajewicz nawoływał do „rozwinęcia frontu walki ze spekulacją, marnotrawstwem i szkodnictwem gospodarczym” oraz nadania mu charakteru klasowego⁵⁹. W zaleceniach przyjętych na tym posiedzeniu m.in. zobowiązano prokuraturę, Komendę Wojewódzką MO (dalej: KW MO) i Wydział

⁵⁵ AN Kr, 29/2743/14, Miesięczne sprawozdania z działalności WKDS za okres I–VI 1983, Zestawienie wyników działań antyspekulacyjnych za okres I I – 31 XII 1982, s. 17.

⁵⁶ AN Kr, 29/2743/15, Sprawozdania, oceny i informacje WKDS za II półrocze 1983 r., Zestawienie wyników działań antyspekulacyjnych za okres I I – 31 XII 1983, s. 429.

⁵⁷ AN Kr, 29/2743/15, Tezy na posiedzenie Wojewódzkiego Komitetu Kontroli Społecznej w dn. 8 XI 1982 r., Kraków, 7 XI 1982 r., s. 295; *ibidem*, Informacja o działalności WKDS na terenie woj. krakowskiego w 1983 r., Kraków, 27 XII 1983 r., s. 375.

⁵⁸ AIPN, 2173/9, Materiały WSzW z kontroli kompleksowych organów administracji państwowej 1981–1982, Materiał WSzW na posiedzenie WKO w dn. 19 II 1982 r., k. 249–251.

⁵⁹ AIPN Kr, 210/124, Protokoły posiedzeń WKO w Krakowie 28 III – 22 XI 1982, Protokół z posiedzenia WKO w Krakowie z 23 VIII 1982 r., k. 12.

Spraw Społeczno-Administracyjnych UMK „do spowodowania surowego traktowania winnych naruszenia prawa”, a komendanta wojewódzkiego milicji zobligowano do przeprowadzenia „zmasowanych akcji antyspekulacyjnych”⁶⁰.

W ocenie WKDS w roku 1982 w Krakowie i województwie zaobserwowano tendencję spadkową takich zjawisk, jak gromadzenie towarów spożywczych i przemysłowych w nadmiernych ilościach w celach spekulacyjnych, a po lutowej podwyżce cen⁶¹ została zahamowana spekulacja mięsem i jego przetworami. Do negatywnych zjawisk w obrocie towarowym na szkodę konsumentów we wspomnianym roku komisja zaliczyła: spekulację wieloma towarami przemysłowymi, głównie wyrobami przemysłu lekkiego (obuwie, odzież), odmowę sprzedaży i ukrywanie towarów (głównie artykułów przemysłowych) przed nabywcami, sprzedaż towarów bezpośrednio z magazynów i hurtowni bądź podczas ich transportu do placówek handlu detalicznego (odbywało się to w zмовie z kierownikami tych placówek), ukrywanie produktów deficytowych przed klientami w celu ich sprzedaży protekcyjnej (po znajomości bądź na wymianę), zawyżanie cen, oszukiwanie na wadze, sprzedaż towarów z naruszeniem systemu kartkowego, nielegalny handel wódką i produkcję bimbru⁶².

Podsumowując stan bezpieczeństwa i porządku publicznego w 1982 r., KW MO oceniła, że jeśli chodzi o spekulację, sytuacja w woj. krakowskim uległa pogorszeniu, o czym świadczył wzrost przestępstw z nią związanych o przeszło 32 proc. w stosunku do roku 1981⁶³. Jak wynika ze statystyk (zob. tab. 1), w całym 1982 r. w ramach operacji antyspekulacyjnych w Krakowie i województwie skontrolowano blisko 28 tys. sklepów, magazynów, hurtowni, placów targowych i lokali gastronomicznych⁶⁴ oraz około 10 tys. pojazdów dostawczych. Aresztowano 67 osób, wszczęto 519 dochodzeń, a do kolegów skierowano ponad 1700 wniosków. Funkcjonariusze MO i inspektorzy kontroli zawodowej nałożyli blisko 5 tys. mandatów, których suma kar wyniosła blisko 3 mln zł, a wartość przejętych przez nich towarów, którymi spekulowano, szacowano na ponad 57 mln zł. Sądy rejonowe okręgu krakowskiego skazały 189 osób (tab. 3), co stanowiło 1,6 proc. wyroków dotyczących spekulacji, wydanych w całym kraju⁶⁵.

Zawieszenie stanu wojennego 31 grudnia 1982 r. nie stanowiło istotnego przełomu, jeśli chodzi o zwalczanie omawianego zjawiska. Wprawdzie w wielu obszarach przestał obowiązywać dekret o stanie wojennym, jednak przestępstwa wymienione w rozdz.

⁶⁰ *Ibidem*, k. 13.

⁶¹ Wprowadzona 1 II 1982 r. drastyczna podwyżka cen detalicznych żywności, opału i energii miała być częścią reform gospodarczych. Zakładała urealnienie poziomu cen do kosztów wytwarzania oraz ograniczenie tzw. nawisu inflacyjnego, czyli środków pieniężnych będących w posiadaniu konsumentów, Z. Krasieński, *Polityka cen w Polsce w latach 1981–1983*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1983, z. 4, s. 133.

⁶² AN Kr, 29/2743/14, Informacja dotycząca działalności WKDS na terenie woj. krakowskiego w 1982 r., Kraków, 20 I 1983 r., s. 53–57.

⁶³ Warto jednak pamiętać, że ogólnopolska akcja zwalczania spekulacji w 1981 r. prowadzona była od lipca–sierpnia, dlatego porównywanie ilości popełnionych przestępstw spekulacyjnych rok do roku w tym przypadku nie było miarodajne; AIPN Kr, 230/1176, Operacja krypt. „Aglomeracja”, Ogólna charakterystyka stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego za okres 1982 r., Kraków, 12 I 1982 r., k. 27.

⁶⁴ Należy brać pod uwagę, że niektóre z tych obiektów były kontrolowane więcej niż raz.

⁶⁵ W 1982 r. sądy rejonowe w Polsce za przestępstwa spekulacyjne skazały 11 478 osób. AAN, 32/114, III Krajowa Narada Antyspekulacyjna z 27 I 1983 r., Informacja Ministerstwa Sprawiedliwości o działaniach resortu sprawiedliwości zmierzających do zwalczania przestępczości spekulacyjnej w okresie od 1 I do 31 XII 1982 r., s. 272.

XXX kk (art. 220, 221 par. 4 i art. 223 par. 3) nadal miały podlegać trybowi doraźnemu przed sądami powszechnymi⁶⁶. Ponadto wciąż obowiązywała ustawa o zwalczaniu spekulacji, znowelizowana 9 października 1982 r. Przedstawiona WKO ocena sytuacji ekonomicznej w województwie wskazywała, że nielegalny obrót towarami w celu odsprzedaży był niezmiennie obecny wśród negatywnych zjawisk gospodarczych, co determinowało kierunek dalszych działań aparatu władzy⁶⁷.

Nakreślając kierunki aktywności na ten czas, KK PZPR, obok angażowania się członków partii „w zwalczanie przeciwnika politycznego”, zalecał włączanie się w eliminowanie „negatywnych zjawisk w życiu społecznym i gospodarczym”, takich jak „spekulacja, pasożytnictwo, nadmierne bogacenie się, złodziejstwo, marnotrawstwo [...]”⁶⁸.

Prokuratura Wojewódzka, przedstawiając propozycje do „Ogólnej koncepcji zapewnienia ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego w województwie miejskim krakowskim na 1983 r.”, wymieniła przestępstwa spekulacyjne jako jedno z poważniejszych zagrożeń. W jej ocenie „najbardziej skutecznym środkiem zapobiegania i zwalczania przestępczości gospodarczej jest ugruntowanie przekonania o jej nieopłacalności, wynikającej z nieuchronności ujawnienia faktu przestępstwa i osoby jego sprawcy [...]”. Dlatego uznała za niezbędną współpracę w tym zakresie z MO, instytucjami kontroli zawodowej i społecznej. Wicoprokurator wojewódzki Bronisław Balawender zauważył, że w tej kategorii przestępstw liczba nieujawnionych sprawców była relatywnie wysoka, co bulwersowało społeczeństwo. Przyznał także, że w ostatnim czasie uwagę skoncentrowano „na zwalczaniu przestępczości godzącej w porządek publiczny”, a zaniedbano zwalczania przestępstw gospodarczych⁶⁹.

W tej sytuacji odpowiednie organy i instytucje kontynuowały walkę ze spekulacją. Na przykład 14 i 15 stycznia 1983 r. KW MO przeprowadziła zakrojoną na szeroką skalę akcją o kryptonimie „Aglomeracja”. Działaniami objęto zarówno sprawy z zakresu porządku publicznego (za który odpowiedzialni byli funkcjonariusze pionu kryminalnego i prewencji MO), jak i przeciwdziałanie nielegalnemu handlowi (za co odpowiadał pion do walki z przestępstwami gospodarczymi). W ramach zwalczania tego ostatniego planowano m.in. zmasowaną kontrolę transportu, w tym zwłaszcza zgodności dokumentacji transportowej ze stanem faktycznym, a także zgodności faktur pozostawionych w placówkach detalicznych z dostarczonymi towarami. Planowano także skontrolowanie zakładów pracujących na rzecz gospodarki żywnościowej w Krakowie⁷⁰.

⁶⁶ Art. 10 pkt 4 Ustawy z 18 XII 1982 r. o szczególnej regulacji prawnej w okresie zawieszenia stanu wojennego, DzU 1982, nr 41, poz. 273.

⁶⁷ AIPN Kr, 210/126, Protokoły z posiedzeń WKO w Krakowie 3 I – 21 III 1983, Ogólna koncepcja zapewnienia ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego w województwie miejskim krakowskim w warunkach zawieszonoego stanu wojennego w 1983 r., opracowana przez WKO, Kraków, 28 I 1983 r. [załącznik do protokołu z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 31 I 1983 r.], k. 70–80.

⁶⁸ *Ibidem*, Kierunki działania krakowskiej organizacji partyjnej w okresie zawieszenia stanu wojennego [załącznik do protokołu z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 31 I 1983 r.], k. 30–32.

⁶⁹ *Ibidem*, Propozycje Prokuratury Wojewódzkiej w Krakowie do „Ogólnej koncepcji zapewnienia ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego w województwie miejskim krakowskim na 1983 r.”, Kraków, 13 I 1983 r. [załącznik do protokołu z posiedzenia WKO w Krakowie w dn. 31 I 1983 r.], k. 67.

⁷⁰ AIPN Kr, 230/1176, Plan działań represyjno-kontrolnych i profilaktycznych w dniach 14–15 I 1983 r. w godzinach od 6.00 do 9.00 oraz od 17.00 do 20.00 dotyczących kontroli środków transportu i obiektów pracujących na rzecz gospodarki żywnościowej na terenie m. Krakowa, Kraków, 13 I 1983 r., k. 37.

W akcji wzięło udział ponad 4 tys. funkcjonariuszy, wspartych 70 pracownikami organów kontroli, w tym 12 wyspecjalizowanymi w działaniach antyspekulacyjnych. Sprawdzone 566 miejsc, w tym 116 w punktach sprzedaży detalicznej, 87 na bazarach i targowiskach oraz 246 w środkach transportu, przeszukano także 27 mieszkań. W wyniku tych działań ujawniono 27 przestępstw, wobec 32 osób skierowano wnioski o ukaranie, a na 129 nałożono mandaty karne⁷¹.

Pomimo znaczącego zaangażowania MO w działania antyspekulacyjne, wiceprzewodniczący WKDS, mjr Czernik, wskazywał na zaniedbania milicji w zwalczaniu przestępstw dewizowo-przemysłowych oraz na brak reakcji i odmowy ścigania zgłaszanych przez Zespół Kontrolny WKDS przypadków ukrywania przez handlowców towarów przed konsumentami⁷².

Zawieszenie rygorów stanu wojennego pozwoliło Prokuraturze Wojewódzkiej i prokuraturom rejonowym na efektywniejsze zwalczanie przestępczości pospolitej, w tym spekulacji, dało też większe możliwości nadzoru nad pracą dochodzeniowo-śledczą MO. W przekonaniu Prokuratury Wojewódzkiej okres ten charakteryzował się m.in. skuteczniejszym ściganiem sprawców przestępstw spekulacyjnych, których w pierwszym kwartale 1983 r. ujawniono 180⁷³.

Z informacji na temat orzecznictwa sądów okręgu krakowskiego za pierwszy kwartał 1983 r., przedstawionej na posiedzeniu egzekutywy KK PZPR, wynikało, że w tym okresie prowadzono 44 postępowania dotyczące omawianej grupy przestępstw. Były to sprawy „drobne”, obejmujące handel alkoholem, ukrywanie towarów przez sprzedawców oraz nieliczne przypadki wyłudzenia kartek i zawyżania cen. Jako ważne wskazano korzystanie przez wydziały karne sądów z trybu przyspieszonego⁷⁴. Podkreślono, że „spekulacja jest zjawiskiem bardziej rozpowszechnionym”, niż pokazują to statystyki sądowe. W ocenie autora dokumentu było to spowodowane tym, że „zarówno spekulant, jak i osoba kupująca od spekulanta z reguły nie są zainteresowani w ujawnianiu przestępstwa”⁷⁵. (Orzecznictwo sądów okręgu krakowskiego w pierwszym półroczu 1983 r. ilustruje tab. 7, w której dla celów porównawczych znalazły się również dane statystyczne z pierwszego półrocza 1984 r.).

O „drobnych” przestępstwach spekulacyjnych wspomniano również w rocznej informacji Prokuratury Wojewódzkiej za cały 1983 r. Wynika z niej, że wyroki kończyły się dużym odsetkiem warunkowego zawieszenia wykonania kary. Na tym tle sprawą „poważną” był proces kierownika sklepu spożywczego, odznaczonego w przeszłości złotą odznaką „Za pracę społeczną na rzecz Krakowa”. Między styczniem a 6 lute-

⁷¹ AIPN Kr, 230/1176, Sprawozdanie z wielotematycznych operacji krypt. „Aglomeracja”, Kraków, b.d., k. 141–142.

⁷² AN Kr, 29/2743/4, Protokoły posiedzeń WKDS w Krakowie I–XII 1983, Protokół z posiedzenia WKDS w Krakowie odbytego w dn. 6 VII 1983 r., Kraków, 7 VII 1983 r., s. 309–311.

⁷³ AN Kr, 29/2382/153, Protokoły posiedzeń egzekutywy KK PZPR 11 IV – 5 V 1983 z załącznikami, Informacja o działalności prokuratury w I kwartale 1983 r. [załącznik do protokołu nr 11/83 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w dn. 21 IV 1983 r.], s. 105–106.

⁷⁴ AN Kr, 29/2382/153, Informacja o działalności sądów okręgu krakowskiego w I kwartale 1983 r. [załącznik do protokołu nr 11/83 z posiedzenia egzekutywy KK PZPR w dn. 21 IV 1983 r.], s. 114, 123.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 124.

go 1983 r., bez posiadania stosownych zezwoleń, „zgromadził nie mniej niż 20 opon samochodowych, których ilość była niewspółmierna do jego potrzeb”, a ponadto siedem z nich sprzedał po cenach wyższych niż obowiązujące. Został za to skazany na 6 miesięcy pozbawienia wolności, z warunkowym zawieszeniem kary na okres 2 lat oraz przepadek dziewięciu opon⁷⁶.

Wiceprzewodniczący komisji mjr Czarnik skrytykował prokuraturę, zarzucając jej nagminne podejmowanie decyzji o odmowie wszczęcia postępowania. Przekonywał, że „uzasadnienia w tych sprawach czyta się jak bajki dla dzieci i są wprost ośmieszające”, świadczyły one bowiem o braku wiedzy prokuratorów na temat wykładni do ustawy o zwalczaniu spekulacji⁷⁷. Również okręgowy inspektor PIH Wachowski kwestionował wkład prokuratury w zwalczanie omawianych przestępstw. Zarzucał jej, że na 11 spraw skierowanych do niej w 1983 r., aż siedem zostało umorzonych, po czym w czterech przypadkach uwzględniono odwołanie PIH. Dlatego Wachowski uważał, że prokuratorzy „pobieżnie i pochopnie analizowali sprawę”⁷⁸. Krytyką zaskoczony był prokurator Prokuratury Wojewódzkiej Jan Sawicki, który przedstawił wspomnianą informację. Tłumaczył, że nie należy do ścisłego kierownictwa prokuratury, dlatego nie jest zorientowany w szczegółach, jednak – jak przyznał – był przekonany, że prokuratury rejonowe, zwłaszcza dla dzielnic Krowodrza i Śródmieście, miały lepsze wyniki w zwalczaniu spekulacji⁷⁹.

Od zawieszenia stanu wojennego do jego zniesienia zwiększyła się liczba kontroli w porównaniu do 1982 r., natomiast mniej było aresztowanych i wniosków kierowanych do kolegiów (tab. 1). W pierwszym półroczu 1983 r. sądy rejonowe osądziły 96 osób, z czego skazały 77, w tym 47 na kary pozbawienia wolności. Jednak aż 42 z nich otrzymały wyroki w zawieszeniu (tab. 7). Dla porównania, w tym samym okresie za przestępstwa spekulacyjne w całym kraju osądzono 4252 osoby⁸⁰.

***

21 lipca 1983 r. Sejm PRL uchwalił ustawę o amnestii, która towarzyszyła zniesieniu stanu wojennego. Miała ona istotne znaczenie dla osób skazanych z powodów politycznych, internowanych, a także tych, wobec których w chwili ogłoszenia tego aktu prawnego trwały śledztwa i toczyły się procesy. Natomiast nie objęła osób skazanych za przestępstwa spekulacyjne i inne przestępstwa gospodarcze. W stosunku do nich obowiązywała ustawa z 9 października 1982 r. Skalę działań antyspekulacyjnych realizowanych

⁷⁶ AN Kr, 29/2743/5, Protokoły z posiedzeń WKDS za okres I–VI 1984, Informacja Prokuratury Wojewódzkiej o wynikach postępowań karnych o spekulację prowadzonych w 1983 r. [załącznik do protokołu posiedzenia WKDS odbytego w dn. 30 I 1984 r.], s. 81–83.

⁷⁷ *Ibidem*, Protokół posiedzenia WKDS odbytego w dn. 30 I 1984 r., s. 89.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 87.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 91.

⁸⁰ AAN, 32/198, Korespondencja z Ministerstwem Sprawiedliwości 1982–1987, Informacja resortu sprawiedliwości o działaniach zmierzających do zwalczania przestępczości spekulacyjnej w okresie od 1 I do 30 IX 1983 r., Warszawa, 10 X 1983 r., s. 16.

po 22 lipca 1983 r. pod kierunkiem WKDS w Krakowie ilustrują chociażby statystyki zamieszczone w tab. 8.

Analiza dokumentów WKDS pokazuje, że jej rola, poza zadaniami określonymi w przepisach, polegała na utrzymywaniu wszystkich służb, organów i instytucji zobligowanych do zwalczania omawianych przestępstw w stanie permanentnej mobilizacji. Materiały komisji inspirowały dziennikarzy, uczestniczących w jej posiedzeniach, do regularnego nagłaśniania przypadków spekulacji oraz informowania o zaangażowaniu władz w ich zwalczanie w krakowskich dziennikach („Dziennik Polski”, „Echo Krakowa”, „Gazeta Krakowska”)⁸¹. W ten sposób władze próbowały zjednać sobie przychylność opinii publicznej i przekonać ją, że za codzienne problemy aprowizacyjne przeciętnego Kowalskiego odpowiada konkretny „wróg” – sprzedawca, agent, zaopatrzeniowiec, magazynier czy handlarz walutą.

Od początku 1982 r. do końca lipca roku 1983 w ramach działań antyspekulacyjnych przeprowadzono w Krakowie i województwie pod nadzorem WKDS blisko 12 tys. kontroli i inspekcji w placówkach handlowych, hurtowniach, lokalach gastronomicznych oraz samochodach, w których patrole MO kontrolowały legalność przewożonych towarów.

W 1982 r. sądy rejonowe skazały 189 osób za popełnienie przestępstw spekulacyjnych. Wobec 141 z nich orzekły kary bezwzględnego pozbawienia wolności. W tym czasie kolegia ds. wykroczeń, tylko na podstawie kw i ustawy o zwalczaniu spekulacji, orzekły ponad 260 kar. Do tego należy dodać konsekwencje służbowe wobec osób zatrudnionych w branżach związanych z obrotem towarowym, będące efektem działań PIH. W 1982 r. instytucja ta, w ramach prowadzonych inspekcji, wystosowała 330 wniosków o nałożenie kar służbowych, w tym trzy o zwolnienie w trybie dyscyplinarnym, a 35 w trybie ustawowym. Z kolei w ciągu pięciu miesięcy 1983 r. jej kontrolerzy złożyli 162 wnioski dyscyplinarne⁸². Należy pamiętać, że w przypadku spekulantów formalne zniesienie stanu wojennego 22 lipca 1983 r. nie było żadną cezurą, gdyż represje administracyjne, karne i służbowe wobec sprawców różnego rodzaju nieprawidłowości, wykroczeń czy przestępstw gospodarczych, ujawnianych w kolejnych miesiącach i latach, były prowadzone ze stałą intensywnością (tab. 8).

Zamieszczone poniżej dane statystyczne ukazują skalę zaangażowania w przeciwdziałanie zjawiskom spekulacyjnym oraz wartość towarów będących przedmiotem nielegalnego handlu w celu odsprzedaży. Można się zastanawiać, jak dalece „szeroki front antyspekulacyjny” przyczynił się do poprawy funkcjonowania rynku i zaspokajania potrzeb konsumentów, zwłaszcza jeśli uwzględni się nakłady środków i sił, uży-

⁸¹ Zob. np. *W walce ze spekulantami liczymy na pomoc społeczeństwa*, „Dziennik Polski”, 28 VII 1983; *Wykryto kolejne przestępstwa o charakterze spekulacyjnym*, „Gazeta Krakowska”, 16 V 1983; *Na ladach i na zapleczu*, „Echo Krakowa”, 26 VII 1982.

⁸² AN Kr, 29/1187/336, Inspektorat Okręgowy PIH w Krakowie, Sprawozdania z wyników pracy kontrolnej 1980–1982, Sprawozdanie z wyników pracy kontrolnej za rok 1981 i 1982 (tabela porównawcza), s. 732; *ibidem*, 29/1187/339, Inspektorat Okręgowy PIH w Krakowie, Sprawozdania z wyników pracy kontrolnej 1983–1984, Ocena realizacji wniosków pokontrolnych OK PIH w Krakowie na terenie woj. miejskiego krakowskiego za okres I–V 1983, Kraków, 7 VI 1983 r., s. 571.

tych w eliminowanie negatywnych zjawisk w obrocie towarami i usługach. Generalnie można sądzić, że działania te nie przyniosły zamierzonych rezultatów. Inne pytanie dotyczy tego, ilu spośród ukaranych za omawiane przestępstwa i wykroczenia było faktycznie „zawodowymi spekulantami”, którzy wykorzystując zajmowane stanowiska, sięgając po praktyki korupcyjne i korzystając z wysokiego popytu na wiele dóbr konsumpcyjnych, prowadziło zarobkową działalność czarnorynkową na wielką skalę, a ilu, chcąc przetrwać w warunkach kryzysu gospodarczego, starało się dorobić do niskiej pensji czy emerytury.

ANEKS

Tabela 1. Wyniki działań antyspekulacyjnych wykazane w sprawozdaniach WKDS w Krakowie (1 I 1982 – 31 VII 1983 r.)

	1982 r.	I–VII 1983 r.
KONTROLE		
placówki handlowe	23 979	15 730
lokale gastronomiczne	3643	2518
magazyny i hurtownie	591	606
plac targowe	621	432
pojazdy dostawcze	9977	1808
WYNIKI		
aresztowani	67	23
wnioski do organów ścigania	146	175
wszczęte dochodzenia	519	349
wnioski do kolegów	1717	621
mandaty karne: na sumę (zł)	4884 2 891 750	1109 845 800
wartość zajętych towarów, którymi spekulowano	57 372 769	35 206 425
wartość ukrytych towarów, które ujawniono podczas kontroli	18 921 867	9 271 980
skierowanie wystąpień do administracji handlowej	1065	583

Źródło: Obliczenia własne na podst. AN Kr, 29/2743/13; AN Kr, 29/2743/14; AN Kr, 29/2743/15.

Tabela 2. Orzecznictwo kolegiów ds. wykroczeń (1 I 1982 – 30 VI 1983 r.)

Podstawa prawna	1982 r.					
	Wszczęto	Rozstrzygnięto	Kary ogółem	Areszt	Grzywna	Zastępcza kara aresztu
rozd. XV kodeksu wykroczeń (wykroczenia przeciwko interesom konsumentów) ⁸³	251	261	232	-	225	60
art. 60 kodeksu wykroczeń ⁸⁴	-	-	-	-	-	-
ustawa o zwalczaniu spekulacji	33	31	31	-	31	9
	1 I – 30 VI 1983 r.					
rozd. XV kodeksu wykroczeń (wykroczenia przeciwko interesom konsumentów)	197	172	154	-	152	47
art. 60 kodeksu wykroczeń	53	49	46	-	44	31
ustawa o zwalczaniu spekulacji	11	7	7	-	7	-

Źródło: Obliczenia własne na podst. AIPN, 1585/25001.

⁸³ W tabeli za 1982 r. z rozdz. XV kodeksu wykroczeń wyodrębniono wykroczenia z art. 132, które podano w oddzielnej rubryce. Wszczęto 49 spraw, rozstrzygnięto 57, ogółem nałożono 51 kar, w tym 50 grzywien oraz orzeczono 31 zastępczych kar aresztu. AIPN, 1585/25001, Orzecznictwo w sprawach o wykroczenia 1975–1989 w woj. Koszalin, Konin, Kraków, Krosno, Sprawozdanie z orzecznictwa kolegiów ds. wykroczeń Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych UMK za I półrocze 1982 r., b.p.; *ibidem*, Sprawozdanie z orzecznictwa kolegiów ds. wykroczeń Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych UMK za II półrocze 1982 r., b.p.

⁸⁴ W tabeli za 1982 r. nie wyodrębniono wykroczeń z art. 60 kodeksu wykroczeń.

Tabela 3. Orzecznictwo sądów rejonowych okręgu krakowskiego w 1982 r. w sprawach o spekulację

Podstawa prawna	Ogółem skazani	Ogółem pozbawieni wolności	w tym wyroki w zawieszeniu	Grzywna obok pozbawienia wolności powyżej 20 tys. zł
art. 221–225 kk	151	131	121	25
ustawa o zwalczaniu spekulacji	38	10	10	4
Suma	189	141	131	29

Źródło: AIPN Kr, 210/126.

Tabela 4. Działania Zespołu Kontrolnego WKDS w 1983 r.

	I – VII 1983 r.	VIII – XII 1983 r.
KONTROLE		
placówki handlowe	1558	1282
magazyny i hurtownie	30	12
plac targowe	25	10
pojazdy dostawcze	54	8
WYNIKI		
aresztowani	–	–
wnioski do organów ścigania	70	45
wszczęte dochodzenia	–	–
wnioski do kolegów	185	147
mandaty karne: – na sumę	– –	– –
wartość zajętych towarów, którymi spekulowano	620 347	12 000
wartość ukrytych towarów, które ujawniono podczas kontroli	22 522 078	2 465 788
skierowanie wystąpień do administracji handlowej	305	206

Źródło: AAN, 32/142.

Tabela 5. Działania KW MO / WUSW w Krakowie w 1983 r.

	I–VII 1983 r.	VIII–XII 1983 r.
KONTROLE		
placówki handlowe	2801	1237
lokale gastronomiczne	115	203
magazyny i hurtownie	–	–
place targowe	202	350
pojazdy dostawcze	1294	519
inne obiekty	313	322
WYNIKI		
aresztowani	14	9
wnioski do organów ścigania	–	–
wszczęte dochodzenia	210	141
wnioski do kolegów	268	204
mandaty karne: – na sumę (zł)	916 1 007 880	1094 570 400
wartość zajętych towarów, którymi spekulowano	14 705 000	26 459 590
wartość ukrytych towarów, które ujawniono podczas kontroli	2 054 974	2 035 489
skierowanie wystąpień do administracji handlowej	122	143

Źródło: AN Kr, 29/2743/15.

Tabela 6. Działania Okręgowego Inspektoratu PIH w 1983 r.

	I–VII	VIII–XII
Ilość kontroli, które ujawniły:	1585	1507
ukrycie towarów	15	16
oszukanie nabywców	33	32
zawyżanie cen	27	28
naruszenie przepisów o reglamentacji	10	11
inne nieprawidłowości	160	164

	I-VII	VIII-XII
Podjęte działania:		
przekazanie do organów ścigania	25	6
przekazanie do kolegów	101	85
wystąpienia do instytucji	106	70
wszczęcie dochodzenia własnego uproszczonego	7	2

Źródło: AN Kr, 29/2743/15.

Tabela 7. Porównanie orzecznictwa sądów rejonowych okręgu krakowskiego w sprawach o spekulację (1983–1984)

	I półrocze 1983 r.	I półrocze 1984 r.
liczba osądzonych	96	96
liczba skazanych, w tym:	77	79
na kary pozbawienia wolności:	47 (42) ⁸⁵	68 (60)
do 1 roku	36	53
1–2 lata	10	14
2–5 lat	1	1
ograniczenie wolności	6	1
grzywna samoistna	24	10
umorzenie postępowania	11	8
uniewinnienie	8	9
kary dodatkowe – grzywny:	47	68
do 10 tys. zł	10	3
10–20 tys. zł	18	28
20–50 tys. zł	18	34
powyżej 50 tys. zł	1	3

Źródło: AIPN Kr, 210/128.

⁸⁵ W nawiasie wyroki w zawieszeniu.

Tabela 8. Wyniki działań antyspekulacyjnych wykazane w sprawozdaniach WKDS w Krakowie (I VIII 1983 – 31 XII 1986 r.)

	VIII–XII 1983 r.	1984 r.	1985 r.	1986 r.
KONTROLE				
placówki handlowe	9462	13 730	12 583	23 796
lokale gastronomiczne	2445	4724	4708	4584
magazyny i hurtownie	415	435	792	997
place targowe	460	707	1077	1290
pojazdy dostawcze	1011	968	1509	2390
zakłady produkcyjne	bd	2180	1844	1159
inne obiekty	bd	1008	1274	1859
WYNIKI				
aresztowani	17	26	11	24
wnioski do organów ścigania	81	87	111	135
wszczęte dochodzenia	187	513	523	965
wnioski do kolegów	465	795	836	939
mandaty karne: – na sumę	1118 996 800	2235 1 617 650	2957 2 595 900	2766 3 206 400
wartość zajętych towarów, którymi spekulowano	7 866 600	14 550 032	15 682 908	48 240 746
wartość ukrytych towarów, które ujawniono podczas kontroli	3 547 415	8 320 052	8 053 150	12 374 891
skierowanie wystąpień do administracji handlowej	485	557	412	561

Źródło: Obliczenia własne na podst. AN Kr, 29/2743/15; AN Kr, 29/2743/17; AN Kr, 29/2743/19; AN Kr, 29/2743/21.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Zespół Urząd Rady Ministrów
32/113; 32/114; 32/198.

Archiwum IPN w Warszawie

Zespół: Dowództwo Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie
1447/6.

Zespół: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1954–1990
1585/25001.

Zespół: Wojewódzki Sztab Wojskowy w Krakowie 1962–1990
AIPN, 2173/9.

Zespół: Komitet Obrony Kraju w Warszawie
2277/4; 2277/21.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Zespół: Inspekcja Handlowa. Wojewódzki Inspektorat w Krakowie:
29/1187/336; 29/1187/339.

Zespół: Komitet Krakowski PZPR
29/2382/145; 29/2382/153.

Zespół: Wojewódzka Komisja do Walki ze Spekulacją w Krakowie:
29/2743/1, 29/2743/3, 29/2743/4; 29/2743/5; 29/2743/12; 29/2743/13; 29/2743/14, 29/2743/15;
29/2743/23.

Oddziałowe Archiwum IPN w Krakowie

Zespół: Urząd Miasta Krakowa 1975–1990
210/120; 210/121; 210/123; 210/124; 210/125; 210/126; 210/127.

Zespół: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie
230/1176.

Źródła drukowane

PZPR a Solidarność 1980–1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego, Warszawa 2013.

Akty prawne

Dziennik Urzędowy Rady Narodowej Miasta Krakowa nr 14, 1981.
Dziennik Ustaw PRL 1951, 1961, 1966, 1969, 1970, 1971, 1975, 1981, 1982.

Prasa

- „Dziennik Polski” 1983.
„Echo Krakowa” 1982.
„Gazeta Krakowska” 1983.

OPRACOWANIA

- Górniok O., *Inne spojrzenie na ustawę o zwalczaniu spekulacji*, „Państwo i Prawo” 1984, z. 5.
Górniok O., *Problematyka spekulacji w świetle nowych unormowań prawnych*, „Państwo i Prawo” 1983, z. 13
Graża D., *Reformy gospodarcze w PRL (1982–1989). Próba uratowania socjalizmu*, Warszawa 2005.
Janiszewska-Talago E., *Ustawa o zwalczaniu spekulacji. Komentarz. Orzeczenia Sądu Najwyższego*, Warszawa 1984.
Janiszewska-Talago E., *Zagadnienia legislacyjne ustawy o zwalczaniu spekulacji*, „Państwo i Prawo” 1984, z. 5.
Jasiński J., *Obraz polityki karnej lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych (1980–1991)*, „Archiwum Kryminologii” 1993, t. 29.
Jaśko R., *Rola Wojewódzkiego Komitetu Obrony w zarządzaniu województwem toruńskim w okresie stanu wojennego* [w:] *Stan wojenny. Fakty, hipotezy, interpretacje. Zbiór studiów*, red. A. Czwołek, W. Polak, Toruń 2008.
Kasprzycki M., *Wojskowe grupy operacyjne i komisarze wojskowi w województwie nowosądeckim przed i po 13 grudnia 1981 r.*, „Rocznik Sąddecki” 2022, t. 50.
Kietliński M., *Działalność polityczna Wojewódzkiego Komitetu Obrony w Białymstoku w latach 1976–1989* [w:] *Organy zarządzania kryzysowego i sztaby do walki z opozycją. Działalność wojewódzkich komitetów obrony w latach 1975–1989 i ich dokumentacja*, red. D.A. Rymar, M. Kietliński, Warszawa – Białystok – Gorzów Wielkopolski 2017.
Kochanowski J., *Tylnymi drzwiami. „Czarny rynek” w Polsce 1944–1989*, Warszawa 2015.
Kowalski L., *Komitet Obrony Kraju (MON – PZPR – MSW)*, Warszawa 2011.
Kraśniński Z., *Polityka cen w Polsce w latach 1981–1983*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1983, z. 4.
Niewiński K., *Wymiar sprawiedliwości w świetle obrad i postanowień IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR (14–20 lipca 1981 r.)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2011, t. 10.
Paczkowski A., *Komitet Obrony Kraju w latach 1959–1991*, „Zeszyty Historyczne” 2008, z. 166.
Tracz B., *„Powstrzymać elementy spekulacyjne”. Działalność Wojewódzkiej Komisji do Walki ze Spekulacją w Katowicach (1981–1987)*, „Szkice Archiwalno-Historyczne” 2011, nr 7.
Zawistowski A., *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017.
Zawistowski A., *Trzy próby walki z nierównowagą w handlu detalicznym – trzy okresy reglamentacji artykułów pierwszej potrzeby w Polsce Ludowej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2011, nr 3.

Zwalczanie spekulacji w województwie krakowskim w okresie stanu wojennego i związana z tym polityka represyjna (z uwzględnieniem danych statystycznych)

Artykuł zawiera omówienie aktywności instytucji i służb komunistycznej Polski, na czele z Wojewódzką Komisją do Walki ze Spekulacją (WKDS) w zakresie tzw. przeciwdziałania zjawiskom negatywnym w obrocie towarowym i na szkodę konsumentów w woj. krakowskim (w jego ówczesnych granicach) w okresie stanu wojennego. W artykule przedstawiono genezę powstania WKDS, wspomniano o innych instytucjach mających wpływ na działania w tej dziedzinie oraz przedstawiono przepisy prawne, które stosowano w walce z osobami dopuszczającymi się wykroczeń lub przestępstw o charakterze spekulacyjnym. Artykuł został uzupełniony aneksem, w którym zamieszczono tabele z danymi statystycznymi, ilustrującymi różne aspekty działań antyspekulacyjnych w Krakowie i województwie.

SŁOWA KLUCZOWE

spekulacja, województwo krakowskie, stan wojenny, represje

The Fight against Speculation in the Cracow Voivodeship during Martial Law and Related Repressive Policies (Including Statistical Data)

The article discusses the activity of institutions and services of communist Poland, particularly the Voivodeship Commission for Combating Speculation (*Wojewódzka Komisja do Walki ze Spekulacją*, WKDS), in addressing the so-called negative phenomena in the trade of goods in detriment of the consumers' interest in the Cracow Voivodeship (within its boundaries at that time) during martial law. The article outlines the genesis of the establishment of WKDS, discusses other institutions involved in similar activities, and presents the legal provisions that were used in the fight against people conducting illegal trade. The article is supplemented with an annex containing tables with statistical data illustrating various aspects of anti-speculation activities in Cracow and the voivodeship.

KEYWORDS

speculation, Cracow Voivodeship, Martial Law, repressions

MARCIN KASPRZYCKI – ur. 1975 r., doktor nauk historycznych, politolog, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Krakowie. Zajmuje się problematyką funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa w województwach krakowskim i nowosądeckim oraz działaniami aparatu władzy wobec Kościoła katolickiego w pierwszym z nich (do 1975 r.) i w drugim (1975–1990). Autor m.in. monografii *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975* (Kraków 2020). Redaktor tomów *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie w latach 1979–1990. Wybór dokumentów* (Kraków 2009) oraz *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Krakowie w latach 1980–1990. Wybór dokumentów*, t. 1: 1980–1981 (wraz z Henrykiem Głębockim, Kraków 2014).

MARCIN KASPRZYCKI – born 1975, PhD, historian, political scientist, employee of the Branch Historical Research Office of the Institute of National Remembrance in Cracow. He deals with the functioning of the security apparatus in the Cracow and Nowy Sącz voivodeships, as well as the activities of the apparatus of power against Catholic Church in the Cracow (until 1975) and Nowy Sącz (1975–1990) voivodeships. Author of the monograph: *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975* [Order and Peace Authority in the Hands of Democracy... Security Apparatus in Nowy Sącz County in 1945–1975] (2020). Editor of the volumes: *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie w latach 1979–1990. Wybór dokumentów* [Confederation of Independent Poland in Cracow in the years 1979–1990. A Selection of Documents] (2009) and *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Krakowie w latach 1980–1990. Wybór dokumentów* [Independent Students' Union in Cracow in 1980–1990. A Selection of Documents], vol. 1: 1980–1981 (with Henryk Głębocki, Cracow 2014).